

ابراز پشیمانی از ارتکاب جرم اقتصادی و بازرگانی در حقوق فرانسه

امین جعفری^۱

چکیده

ابراز پشیمانی یکی از شگردهای پیش‌گیری از جرم اقتصادی و بازرگانی و به‌معنای هم‌کاری رسمی مجرم با مسؤولان قضائی برای کشف یک شبکه مجرمانه به شرط عدم پی‌گرد مجرم یا عدم اجرای رأی صادره است. این روش از یک طرف امنیت بازرگانی را در حوزه اقتصادی تضمین کرده و از طرف دیگر مجرمان اقتصادی را در موقعیتی ناامن قرار خواهد داد. ابراز پشیمانی می‌تواند پیش از ارتکاب جرم و در مرحله شروع به جرم، حین ارتکاب جرم یا پس از آن باشد. در واقع، مجرم پشیمان به نوعی با سامانه قضائی به چانه‌زنی می‌پردازد. قانون فرانسه نیز نوعی مصونیت محاسبه شده را به چنین فردی اعطا می‌کند. در حقوق فرانسه، به‌ویژه با تصویب قانون پربن ۲ در ۲۰۰۴، این روش در مورد جرم‌های مربوط به حقوق رقابتی، رشوه‌گیری، و جرم‌های سازمان‌یافته کاربرد دارد.

واژگان کلیدی

پشیمانی، جرم اقتصادی و بازرگانی، افشاء جرم، اخلاق بازرگانی، نظریه سکوت، نظریه افشاء‌کننده، حقوق رقابتی، جرم‌های سازمان‌یافته

مقدمه

بروز خطا در روابط ظریف و فنی بازرگانی را نمی‌توان فقط با مجازات کردن پاسخ گفت، بلکه قبل از هر اقدام به مجازاتی باید تأمین‌هایی را در نظر گرفت که اساساً جرمی صورت نگیرد؛ یعنی، ابتدا باید سعی در پیش‌گیری از جرم بازرگانی و اقتصادی کرد و چنانچه کارساز نبود، به مجازات روی آورد.

از جمله شگردهای پیش‌گیری از جرم اقتصادی و بازرگانی ابراز پشیمانی است. ابراز پشیمانی از نظر قانونی به معنای هم‌کاری رسمی مجرم با مسؤولان قضائی برای کشف یک شبکه مجرمانه به شرط عدم پی‌گرد مجرم یا عدم اجرای رأی صادره علیه او است. در واقع، مجرم در قبال دادن اطلاعات در مورد شریکان یا معاونان جرم از مجازات معاف شده یا مشمول کاهش مجازات قرار می‌گیرد. مجرم پشیمان از نظر حقوقی با خیرچین ساده و افشاگر جرم متفاوت است.

این تفاوت از آنجا ناشی می‌شود که از فرد پشیمان نه‌تنها خواسته می‌شود که مقداری اطلاعات به سامانه قضائی بدهد بلکه باید با گواهی دادن در دادگاه این اطلاعات را تأیید کند. افشاگر یا خیرچین در سایه و دور از چشم دیگران رفتار می‌کند، ولی فرد پشیمان در روشنایی عمل می‌کند و حضور خود را با ورود رسمی به سامانه قضائی به‌منزله یک بازیگر مطرح می‌کند. وضعیت حضور قانونی مجرم پشیمان وی را در جایگاه طرف‌های دعوا قرار می‌دهد. افشای جرم آن‌گونه که در قانون فرانسه پیش‌بینی شده یک نظم قضائی، قاعده‌ای الزامی و نیز تکلیفی حرفه‌ای است که در صورت عدم رعایت ضمانت‌اجراهای مدنی، کیفری و انضباطی در پی خواهد داشت، ولی ابراز پشیمانی هیچ‌گاه اجباری نبوده و این رفتار نیز به‌خودی خود، جرم نیست.

همچنین، ابراز پشیمانی از مفهوم «بریدن از گروه» متمایز است. مفهوم اخیر نخستین‌بار در ایتالیا و در دهه ۸۰ میلادی، به‌ویژه پس از وضع قانون ۱۹۸۶ در مورد این موضوع همه‌گیر شد. از نظر این قانون، «بریدن از گروه» عمل فردی است که به طور دائم سازمان تروریستی را ترک کرده و آگاهانه مسؤولیت خویش

را نسبت به اعمال مجرمانه‌اش بپذیرد. بنا بر این، فرد «بریده» کسی است که از سازمان دست می‌کشد و دوباره به اجتماع باز می‌گردد بدون اینکه با نیروی پلیس همکاری کند و اطلاعاتی از یاران قبلی خود بدهد.^۱ به منظور شناخت سازوکار حقوقی روش ابراز پشیمانی، نخست باید مبانی و خاستگاه آن را مورد مطالعه قرار داد (گفتار نخست) و سپس به چگونگی اجرای ترتیبات قضایی آن پرداخت (گفتار دوم).

الف. ابراز پشیمانی؛ نوعی اعلام جرم علیه دیگری

۱. خاستگاه اخلاقی

منشأ و اصل اصطلاح ابراز پشیمانی اخلاق است. این اصطلاح بار معنایی دینی دارد؛ یعنی، پشیمان بودن از گناه یا به عبارتی توبه کردن به منظور بخشایش و طلب مغفرت از خداوند متعال. این عبارت در بافت غیردینی به معنای پشیمانی از خطای ارتكابی و احساس درد و رنج اخلاقی همراه با امید به جبران آن است. بنا بر این، ابراز پشیمانی بیش از هر چیز مفهومی فراحقوقی است. عمل ابراز پشیمانی به زبان ساده پذیرش این نکته است که خطایی صورت گرفته و نسبت به این خطای ارتكابی احساس پشیمانی شدیدی وجود دارد.

در حقوق کیفری فرانسه، ابراز پشیمانی هنوز جایگاهی اخلاقی دارد. به طور حتم، ابراز پشیمانی خیانتی (یعنی عملی غیراخلاقی) علیه مجرمان هم‌دست و رفیق است. قول سقوط مجازات فرد پشیمان برای هر عضو در سازمان مجرمانه قول به خیانت و دستگیری دیگران است. ولی، توجه به منافع عموم مردم و محافظت از جامعه در برابر هر گونه خطر احتمالی امری مهم‌تر و اخلاقی‌تر است. اخلاق عمومی جامعه نیز ابراز پشیمانی از سوی مجرم را پرهیزگاری تلقی می‌کند.

۱. حقوق فرانسه در این زمینه ساکت است و هیچ متن قانونی آشکاری وجود ندارد. این در صورتی است که رویه قضائی در برخی موارد به نفع این افراد رأی صادر کرده است.

در همین راستا، سخنان دیدرو^۱ در مورد ابراز پشیمانی و اخلاق هنوز قابل استناد است: «هیچ کس نمی‌تواند مزیت ایجاد یک دیوار بی‌اعتمادی میان تبهکاران را نادیده بگیرد؛ بی‌اعتمادی که آنان را به یکدیگر مظنون کرده و هول‌وهراس از همدیگر را میان‌شان ایجاد می‌کند و همچنین ترس از هم‌دستان در ارتکاب جرم و متهم کردن مداوم نسبت به یکدیگر را باعث می‌شود. اخلاق انسانی که منشأ قوانین است هدف اثبات و برقراری نظم عمومی را دارد و هیچگاه اخلاق در میان این پرهیزگاری [برقراری نظم عمومی] وفاداری جانین و تبهکاران به یکدیگر برای برهم زدن نظم عمومی و همچنین نقض قوانین همراه امنیت بیش‌تر برای آنان را نمی‌پذیرد».

با وجود برخی نقاط ضعف و مشکلات روش ابراز پشیمانی (برای مثال، عدم رعایت کامل حق به دلیل عدم اطلاع وی از هویت گواه، کاهش کیفیت دادرسی جنائی به دلیل ابتدای صرف آن بر سخنان یک جاسوس^۲، هزینه مالی بسیار برای محافظت فیزیکی از فرد پشیمان^۳، و در نهایت چگونگی تحقق علم دادرسی)، وجود آن در برخی از قلمروهای قضائی الزامی است و باید این روش را با واقعیت‌های اساسی جرم‌ها مورد مطالعه قرار داد. اکنون باید به این مسأله پرداخت که آیا ابراز پشیمانی و به‌تبع آن افشای جرم رفتاری اخلاقی است یا خیر.

اعلام جرم به مسؤولان قضائی در زمانی که جرمی در دنیای بازرگانی اتفاق افتد و دادسرا از آن بی‌خبر باشد نوعی شفاف‌سازی است. در واقع، اعلام جرم در نقاط تاریک اقتصادی برای یافتن برابری و ایجاد تعادل میان بازیگران عرصه بازرگانی است. زیرا، ارتکاب جرم ناگزیر بر نظم اقتصادی نیز تأثیر می‌گذارد و با اعلام جرم عامل برهم‌زننده این نظم تعادل برقرار خواهد شد که این امری

۱. Denis Diderot (۱۷۸۴-۱۷۱۳): نویسنده، فیلسوف و گردآورنده دایره‌المعارف فرانسوی.

۲. با وجود این، قانون پربن ۲ با احترام به آرای دیوان اروپایی حقوق بشر در مورد ابراز پشیمانی، در آخرین شق از ماده ۷۸-۱۳۲ قانونگان جنائی فرانسه اصلی را وارد کرده است که مطابق آن، هیچ محکومیتی فقط بر پایه افشای جرم از رهگذر پشیمانی نمی‌تواند صادر شود.

۳. درایتالیا، این مبلغ به ۸۳ میلیون دلار در سال می‌رسد.

اخلاقی است.^۱

بحث سازگاری بین اعلام جرم از سوی بازرگان با اخلاق بازرگانی بسیار پیچیده و شکننده است. در واقع، از یک طرف افشای جرم امری اخلاقی است و از طرف دیگر در نخستین برخورد چندان هم اخلاقی به نظر نمی‌رسد. اگر آشکار کردن و شفاف‌سازی در بازرگانی امری کاملاً اخلاقی است، در همین قلمرو بازرگانی بسیاری از بازرگانان به عمل افشای جرم با دیدی منفی نگریسته و آن را عملی غیراخلاقی و بسیار نزدیک به جاسوسی به‌شمار می‌آورند. هرچند این امر برای شخصی که عمل او مجرمانه گزارش شده است تأثیری ویران‌گر دارد، می‌تواند برای بخشی دیگر از جامعه بسیار مفید باشد. به‌ویژه، وقتی افرادی که اقدام‌های بازرگانی آنان گزارش شده است به‌نوعی غارتگر باشند، عمل «خبرچینی» از وقوع جرم اقتصادی و بازرگانی جلوگیری خواهد کرد. در این حالت، الزام به افشای جرم امری اخلاقی است.

دربارهٔ ضرورت اعلام جرم دو نظریه موجود است: نظریهٔ افشاء‌کننده و نظریهٔ سکوت. نظریهٔ افشاء‌کننده در راستای حمایت از اجتماع در برابر مجرمیت اقتصادی آشکار کردن اسرار و اعلام جرم را توجیه می‌کند. مطابق این نظریه، اعلام جرم هم وظیفهٔ شهروندی است و هم کمک به حفظ امنیت همهٔ افراد جامعه.

«نظریهٔ سکوت» دیدی مخالف نسبت به عمل آشکار کردن راز و افشای جرم دارد و آن را خطایی نابخشودنی و نوعی رسوایی اخلاقی به‌شمار می‌آورد. حقوق طبیعی اصل سکوت را برای تمام اشخاص صادق و باوجدان ایجاب می‌کند. مطابق این نظریه، هر گونه اقدام به افشای جرم - هر چند برای جامعه و مردم یا کمک به سامانهٔ قضائی سودمند باشد - «خیانت» تلقی می‌شود.

ولی، به نظر می‌رسد که رکن اخلاقی در مورد ابراز پشیمانی قوی‌تر است. زیرا، اگر در عمل سادهٔ ابراز جرم افشاء‌کننده خارج از حوزهٔ ارتکاب جرم است، در مورد اظهار پشیمانی خود فرد مجرم است. بنا بر این، سودمندی افشای جرم و اظهار

۱. با وجود این، نباید از نظر دور داشت که افشای اسرار و اعلام جرم با اصل حفظ اسرار تجاری که خود عملی اخلاقی و حتی تعهدی قانونی است در تضاد است.

پشیمانی بی حاصل نیست. مجرم با نقض «قانون سکوت» مسؤولان قضائی را از خطری که جامعه را تهدید می کند آگاه می سازد. به طریق اولی، اظهار پشیمانی امنیت را در نقاط تاریک و پنهان بازار و جهات ناروشن حقوق اقتصادی مستقر می سازد. روش اظهار پشیمانی از یک طرف امنیت بازرگانی را در این حوزه تضمین کرده و از طرف دیگر مجرمان اقتصادی را در موقعیتی ناامن قرار خواهد داد. جامعه نیز به گونه ای مدیون فرد پشیمان خواهد بود.

۲. ویژگی ها و مشخصه ها

ابراز پشیمانی نوعی اعلام جرم به طور آنی است بدون اینکه پیشاپیش در این مورد تقاضایی از طرف قانون گذار یا سامانه پلیسی و قضائی صورت گرفته باشد. مجرم اقتصادی خود به تنهایی تصمیم به افشای جرمی می گیرد که در آن دخالت داشته است. ابراز پشیمانی نظام مند نیست؛ یعنی، چنین روشی در قانون به عنوان وظیفه ای که در صورت عدم اجرای آن مجازاتی پیش بینی شده باشد مطرح نشده است. در نتیجه، ابراز پشیمانی یک قاعده اختیاری و پیشنهادشده از سوی قانون است که فقط برای مجرم سود دارد.

در اینجا، انگیزه فرد پشیمان هیچ جایگاهی ندارد. مسأله مهم برای قانون گذار گردآوری اطلاعات ضروری برای مبارزه با مجرمیت بازرگانی و اقتصادی است. در این راستا، وسیله رسیدن به این مهم در درجه دوم اهمیت قرار دارد. زمان ابراز پشیمانی می تواند قبل از ارتکاب جرم و در مرحله شروع به جرم، حین ارتکاب جرم یا حتی پس از آن صورت بگیرد. در مورد زمانی که حقوق جنائی باید ابراز پشیمانی مجرم را بپذیرد، حقوق دانان فرانسوی دو نظریه عینی و ذهنی را ابراز کرده اند. در نظریه عینی که بر نظم اجتماعی استوار است، ابراز پشیمانی زمانی معتبر است که قبل از برهم زدن نظم اجتماعی صورت گرفته باشد و بتواند از به هم خوردن نظم اجتماعی جلوگیری کند. در نظریه ذهنی - که

اساس آن بر میزان خطرناکی مجرم است-، ابراز پشیمانی حتی پس از عمل مجرمانه نیز پذیرفته می‌شود. زیرا، طبق این نظریه، مجرمی که جامعه را از رفتار مجرمانه خود آگاه می‌سازد نسبت به گذشته کم‌تر خطرناک است.

حقوق فرانسه چند سالی است که از نظریه ذهنی الهام گرفته و به همین منظور روش ابراز پشیمانی بیش از پیش در حقوق جنائی عمومی نقش ایفا می‌کند. این تأثیر به حدی بوده است که همراه با قانون پربن^۱ در ۹ مارس ۲۰۰۴ تمهیدهای وسیعی در قانونگان جنائی به مجرم پشیمان و چگونگی حمایت و محافظت از وی و ارائه امتیازهایی در جهت اسقاط مجازات اختصاص داده شد. این افشاگری خودبه‌خودی مجرم می‌تواند لحظه‌ای یا پس از تفکری طولانی مدت در این زمینه باشد. تصمیم به ابراز پشیمانی باید بدون حضور مأمور پلیس یا دیگر مأموران قضائی صورت گیرد. زیرا، ابراز پشیمانی زمانی قابل پاداش است که فرد پشیمان خود به طرف سامانه قضائی بیاید و در جهت دادن اطلاعات درباره جرم ارتكابی یا در حال ارتكاب هم‌کاری کند. اگر نیروی انتظامی یا قضائی جرمی را کشف کرده یا شریکان و معاونان را شناسایی کنند، دیگر نیازی به مجرم پشیمان نیست.

پس از مطالعه خاستگاه و ویژگی‌های ابراز پشیمانی، اکنون باید چگونگی عمل کرد آن را بررسی کرد.

ب. اعمال ابراز پشیمانی در حقوق اقتصادی و بازرگانی

۱. ترتیبات قضائی

ابراز پشیمانی جلوی اجرای مجازات محکوم پشیمان را می‌گیرد. در واقع، قانون برای تشویق مجرمان اقتصادی و بازرگانی به افشای اقدام‌های مجرمانه خود بدون هیچ گونه نگرانی، تمهیدهایی حقوقی برای تضمین عدم اجرای مجازات در نظر گرفته است. به بیان دیگر، قانون‌گذار به‌نوعی این افراد را به افشای اسرار

۱. پربن (Perben) وزیر وقت دادگستری فرانسه بود.

بازرگانی و اقتصادی خود (بدون هیچ گونه تحمیل و فشار قانونی) به منظور کشف حقیقت و گردآوری اطلاعات درباره جرم‌های ارتكابی یا در حال ارتكاب سوق می‌دهد. در عوض، این مجرمان از برخی امتیازهای قضائی بهره‌مند می‌شوند. در واقع، ابراز پشیمانی یکی از ابزارهای سیاست جنائی پیش‌گیرانه برای محافظت از امنیت و ثبات اقتصادی جامعه است.

می‌توان گفت که مجرم پشیمان با سامانه قضائی به «چانه‌زنی» می‌پردازد. مصونیتی که قانون به مجرم پشیمان در چهارچوب روش ابراز پشیمانی می‌دهد نوعی مصونیت محاسبه‌شده^۱ است که با در نظر گرفتن مصالح اجتماعی و حمایت و محافظت از جامعه توجیه می‌شود.

اعطای این مصونیت و اسقاط مجازات فقط در رأی دادگاه و از سوی دادرس صلاحیت‌دار صورت می‌گیرد. البته، این مصونیت هنگامی داده می‌شود که گفته‌های فرد پشیمان اعتبار داشته باشد. در غیر این صورت و زمانی که وی اطلاعات دروغ دهد، سخت مجازات خواهد شد.

زمانی که ابراز پشیمانی مجرم از ارتكاب جرمی به طور کامل جلوگیری کند، امکان اسقاط مجازات وی بسیار است. اما، زمانی که این افشای جرم فقط به دستگیری مرتکبان پس از ارتكاب جرم بینجامد، قانون‌گذار فقط کاهش مجازات را مقرر کرده است. با وجود این، دادرس در صدور رأی نسبت به عفو کامل وی

۱. سزار بکاریا در بخش چهاردهم کتاب معروف خود «جرم‌ها و مجازات‌ها» در مورد مزیت‌های مصونیت اعطایی به برخی از مجرمان که به هم‌دستان خود خیانت می‌کنند، این گونه تحلیل می‌کند: «امید اعطای مصونیت به مجرمی که به هم‌دست خود خیانت می‌کند، برای مردم وحشت‌زده ای که به جرم‌هایی چشم می‌دوزند که هنوز مسؤولان آن شناسایی و مجازات نشده‌اند، اطمینان‌بخش خواهد بود. استفاده از این روش اعطایی مصونیت، به شهروندان این نکته را خاطرنشان می‌کند که کسی که قوانین (به‌عنوان قراردادهای اجتماعی) را نقض می‌کند، دیگر حتی به قراردادهای خصوصی (بین هم‌دستان خود) نیز وفادار نیست و زمانی این پیمان‌های خصوصی را نیز زیر پا خواهد نهاد. به عقیده، من، قبل از هر چیز وضع یک قانون کلی که اعطای مصونیت در قبال هر هم‌دستی که جرمی را افشا کند اولویت دارد. زیرا، از اجتماع افراد حیثیت و بدذات جلوگیری می‌کند؛ [بدین دلیل که این گونه اعطای مصونیت] ترسی دوطرفه برای شریکان جرم از خطر احتمالی [افشا شدن از سوی دیگری] را القا می‌کند. همچنین، باید به محتویات این قانون، این نکته را افزود که مصونیت خبرچین باید همراه با نفی بلد وی صورت گیرد...».

یا تخفیف مجازات کاملاً آزاد است و حسب هم‌کاری مجرم می‌تواند به او امتیاز دهد.

پس از وضع قانون پربن ۲ مورخ ۹ مارس ۲۰۰۴، تمهیدهای قضائی نسبت به روش ابراز پشیمانی کامل شد. از این پس، تمام شرایط در مورد ابراز پشیمانی در ماده ۷۸-۱۳۲ قانونگان جنائی پیش‌بینی شده است: «شخصی که شروع به ارتکاب جنحه یا جرمی کرده است اگر با آگاه کردن مسؤولان اداری یا قضائی مربوط از تحقق جرم جلوگیری کرده و در صورت مقتضی دیگر مرتکبان و شریکان جرم را شناسایی کند مجازات‌اش طبق قانون ساقط می‌شود. در زمانی که قانون پیش‌بینی کرده باشد، مجازات زندان برای مرتکب جنحه یا جرمی که مسؤولان اداری یا قضائی را به نحوی آگاه کند که بتوانند از وقوع آن جلوگیری کرده و دیگر مرتکبان و شریکان را معرفی کند کاهش خواهد یافت.

وضعیت شق قبلی شخصی را که از تحقق جرم یا جنحه مرتبیطی که برای آن تحت پی‌گرد است به نحوی از انجا جلوگیری کند نیز شامل می‌شود. همچنین، اگر این شخص از تحقق خسارت ناشی از چنین جرم یا جنحه‌ای جلوگیری کند یا مرتکبان و شریکان آن را معرفی کند شامل مقررات قبلی خواهد شد...».

کاهش یا سقوط مجازات در حقوق کیفری اقتصادی نیز از راه‌حل‌های حقوقی بسیار مورد استفاده برای این نوع افشاگران جرم است. برای مثال، در مورد جرم جعل پول (ماده ۹-۴۴۲ قانونگان جنائی کیفری فرانسه)، هر فردی که مسؤولان اداری و قضائی را آگاه کند تا از تحقق جرم جلوگیری کرده و در صورت مقتضی دیگر مجرمان را به سامانه قضائی معرفی کند، مجازات‌اش ساقط خواهد شد. ماده ۱۰-۴۴۲ این قانونگان نیز به‌نوبه خود کاهش مجازات را زمانی که افشای جرم با آگاه کردن مسؤولان مربوط باعث توقف جرم شده یا به تشخیص هویت مجرمان احتمالی کمک کند پیش‌بینی کرده است.

حتی محافظت از فرد پشیمان پس از افشای جرم نیز در قانون مقرر شده است. در واقع، این زمانی است که ابراز پشیمانی باعث انهدام و متلاشی شدن

یک سازمان مجرمانه خطرناک شده باشد که دست‌اندرکاران آن به هر شیوه‌ای خواهان حذف فیزیکی فرد پشیمان باشند. در مورد جرم‌های سازمان‌یافته این فرض بیش از پیش صادق است.

قانون پربن ۲ در شق سوم ماده ۱-۶۳-۷۰۶ قانونگان آیین دادرسی جنائی حمایت از فرد پشیمان را در دستور کار خود قرار داده است. در واقع، محافظت و پشتیبانی از افشای اسرار و دادن اطلاعاتی که به طور مستقیم یا غیرمستقیم باعث بروز خشونت، ضرب‌و‌شتم و جرح می‌شود فقط برای فرد پشیمان نیست، بلکه اطرافیان وی مانند همسر، فرزندان و اجداد، اعضای خانواده و نزدیکان او را نیز دربرمی‌گیرد. افشای نام مستعار فرد پشیمان (نامی که برای او برگزیده می‌شود تا شناخته نشود) ۵ سال زندان و هفتاد و پنج هزار یورو جریمه نقدی را در پی خواهد داشت. تشدید مجازات زمانی که به ضرب‌و‌جرح یا مرگ فرد پشیمان منتهی شود نیز در همین ماده پیش‌بینی شده است.

۲. گستره کاربرد

روش ابراز پشیمانی در حقوق اقتصادی و بازرگانی محدود و منحصر است. می‌توان این حضور را در چند مورد محدود و بیش‌تر در قلمرو جرم‌های سازمان‌یافته مشاهده کرد. در زیر به برخی از این جرم‌ها می‌پردازیم.

۲-۱. جرم‌های مربوط به حقوق رقابتی

روش ابراز پشیمانی به طور خاص و منحصری در حقوق رقابتی کارایی دارد. حقوق رقابتی برای تنظیم‌بخشی روابط بین شرکت‌های بازرگانی و بازرگانان و فعالیت عمل‌کرد و تأثیرگذاری آنان بر بازار ایجاد شده است تا از اقدام‌های خارج از چهارچوب رقابتی سالم (مانند سیستم‌های بایکوت، پایین آوردن قیمت، سوءاستفاده از موقعیت برتر نسبت به دیگر شرکت‌ها و...) جلوگیری کند. مبارزه با رقابت‌های ناسالم یا فعالیت‌های نارقابتی حتی می‌تواند با جرم‌انگاری نیز تنظیم و کنترل شود. همچنین، اقدام‌هایی که آزادی و برابری در رقابت (به‌منزله دو اصل

مهم در این حوزه) را زیر سؤال ببرد در ماده ۴۲۰-۱ L قانونگان بازرگانی فرانسه پیش‌بینی شده است: «مجموعه اقدام‌های زیر حتی اگر از سوی واسطه‌های مستقیم یا غیرمستقیم یک شرکت که اقامتگاه اصلی آن خارج از فرانسه باشد صورت بگیرد ممنوع است. این اقدام‌ها در صورتی که به قصد تأثیرگذاری بر توقف، محدود کردن یا تقلب در رقابت سالم در بازار یا تأثیرگذاری بر اینها صورت گیرند ممنوع اند؛ و فعالیت‌هایی که در این راستا باشند و نیز قراردادهای اتحاد صریح یا ضمنی یا هر گونه ائتلافی در این مورد ممنوع است به‌ویژه زمانی که این ائتلاف برای موارد زیر باشد:

۱. محدودیت دسترسی به بازار یا فعالیت آزادانه رقابتی از سوی دیگر شرکت‌ها؛

۲. ایجاد مانع در تعیین قیمت واقعی بازار با بالا و پایین بردن ساختگی قیمت کالا؛

۳. محدودیت یا نظارت کامل بر تولید، بازار فروش، بازار سرمایه یا پیشرفت فنی؛

۴. تقسیم‌بندی بازار یا منابع مصرفی موجود».

این گونه فعالیت‌ها برای مسؤولان قضائی - چه از نظر کشف و چه به لحاظ مبارزه علیه آن - پیچیده و مشکل‌ساز اند. به همین منظور، قانون‌گذار فرانسوی با دادن «پاداش جاسوسی» به اشخاصی (حتی اشخاص حقوقی مانند شرکت‌ها) که شناسایی چنین اقدام‌هایی را برای دادسرا تسریع کنند کوشیده تا بر مشکل فائق آید.

۲-۲. رشوه‌گیری

حقوق کیفری فرانسه شیوه‌ای تازه برای معافیت افراد پشیمان از ارتکاب جرم رشوه‌گیری گمرکی ایجاد کرده است. ماده ۵۹ قانونگان گمرکی راه‌حل قضائی «معافیت از مجازات جریمه نقدی و ضبط اموال» را برای افشاگری یا خودافشاگری رشوه‌گیری از سوی مأمور گمرک نزد مسؤولان مربوط در نظر گرفته است.

مطابق این ماده، «۱. مأمور گمرک مستحق مجازات مقرر در قانونگان جنائی زیر عنوان جرم‌های علیه کارمندان دولت خواهد بود اگر به رشوه‌گیری مبادرت کند یا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم چیزی را زیر عنوان پاداش، جایزه یا هدیه دریافت کند. ۲. مجرمی که این گونه رشوه‌گیری را افشاء کند از مجازات جریمه نقدی و ضبط اموال معاف خواهد بود».

در سطح بین‌المللی نیز، برای مبارزه علیه هر گونه رشوه‌گیری، کنوانسیون مدنی مبارزه با رشوه‌گیری مصوب ۴ نوامبر ۱۹۹۹ سازوکار افشاء جرم را با هدف تأمین دلیل مقرر کرده است. ماده ۹ این کنوانسیون پشتیبانی همه‌جانبه و عادلانه‌ای را در برابر هر گونه مجازات بی‌پایه و اساس «نسبت به کارمندی که با حسن نیت و بر حسب ظن منطقی عمل رشوه‌گیری دیگر کارمندان را به مسؤولان قضائی مربوط گزارش دهند» در نظر می‌گیرد. این افشاء جرم خود می‌تواند به‌گونه‌ای ابراز پشیمانی باشد. به عبارت دیگر، اگر فرد افشاگر خود در رشوه‌گیری دست داشته باشد، عمل وی از یک افشاء جرم ساده فراتر می‌رود و شکل پشیمانی به خود می‌گیرد.^۱

۳. جرم‌های سازمان‌یافته

این نکته را نمی‌توان انکار کرد که در جرم‌های سازمان‌یافته شیوه ابراز پشیمانی بیش‌ترین کارایی را برای فروپاشی شبکه‌های مجرمانه مافیایی دارد. از آنجا که نفوذ در این گونه سازمان‌های مجرمانه مشکل و خطرناک است، قانون‌گذار بیش‌تر کشورها از سیاست ابراز پشیمانی برای تسلط بیش‌تر بر مجرمیت سازمان‌یافته

۱. در واقع، عمل گزارش دادن رشوه‌گیری در یک سازمان یا شرکت نباید به‌خودی‌خود نقض تکلیف حفظ اسرار تلقی شود. آنچه از مجازات بی‌پایه و ناموجه در قبال چنین ابراز جرمی برداشت می‌شود می‌تواند اخراج کارمند یا تغییر موقعیت شغلی یا محل کار وی و یا هر اقدام دیگری باشد که به رشد کاری و ترفیع وی لطمه و ضرر وارد می‌کند. بنا بر این، هدف از وضع این قانون - که با سامانه قضائی ایالات متحد آمریکا درباره «هشدار دهندگان» (Whistle Blowers) نیز نزدیک است - حمایت از کارمندی است که تمایل اندکی به افشاگری دارند و این به دلیل ترس از اقدام‌های تلافی‌جویانه‌ای است که ممکن است علیه آنان در شرکت یا سازمان صورت بگیرد.

و پیش‌دستی نسبت به مجرم پیش از اقدام به هر گونه عمل مجرمانه بهره می‌برد.^۱

کنوانسیون سازمان ملل در مورد مبارزه با جرم‌های سازمان‌یافته فراملی - که به کنوانسیون «پالمو» شهرت دارد و فرانسه در سال ۲۰۰۲ آن را تصویب کرد - در ماده ۲۶ خود روش ابراز پشیمانی را مطرح کرده است. این ماده دولت‌های امضاکننده کنوانسیون را به در نظر گرفتن راه‌حل‌های قضائی مانند معافیت از اجرای مجازات یا کاهش آن و نیز جهاتی برای محافظت فیزیکی و بازگشت به جامعه به منظور تشویق اعضای گروه مجرمانه سازمان‌یافته وامی‌دارد. هدف آن است که این افراد در دادگاه‌ها حضور یافته و علیه سازمان‌های مجرمانه‌ای که زمانی در آن فعالیت می‌کردند گواهی دهند.

قانون‌گذار فرانسه امکان ابراز پشیمانی را در مورد برخی از جرم‌های سازمان‌یافته مانند قاچاق مواد اعتیادآور غیرقانونی (ماده ۴۳-۲۲۲ و ۱-۴۳-۲۲۲ قانونگان جنائی)، تروریسم (ماده ۱-۴۴۲ و ۲-۴۴۲ قانونگان جنائی) و اجتماع مجرمان (ماده ۲-۴۵۰ قانونگان جنائی) پیش‌بینی کرده است.

قانون پربن ۲- که برای سازگار کردن بیش‌تر سامانه دادگستری با پیشرفت‌های سازمان‌های مجرمانه شکل گرفته است - روش ابراز پشیمانی را در ماده ۷۸-۱۳۲ قانونگان جنائی به بسیاری از جرم‌ها تعمیم داده است. البته، این قانون فقط به ابراز پشیمانی در مورد جرم‌های سازمان‌یافته بسنده نکرده است و آن را به دیگر جرم‌ها مانند جرم مسموم کردن (ماده ۳-۵-۲۲۱ قانونگان جنائی) یا قتل با سبق تصمیم (ماده ۳-۵-۲۲۱ قانونگان جنائی) نیز تسری داده است.

۱. روش ابراز پشیمانی روشی جاری و متداول در سامانه‌های حقوقی مختلف است که مدت طولانی با پدیده جرم سازمان‌یافته درگیر بوده و به طور کامل به موفقیتی در این زمینه دست نیافته‌اند. برای مثال، در ایتالیا، ابراز پشیمانی دلیل اصلی پایان دادن به تروریسم مافیای سیسیلی بود. در بریتانیای کبیر نیز، استفاده از این روش در اولستر (Ulster)، یکی از چهار استان در ایرلند) علیه ایرا (IRA - ارتش آزادی‌بخش ایرلند) بسیار کارساز و مؤثر واقع شد. در پرتغال، پس از وضع قانونگان جنائی در سال ۱۹۸۲، روش ابراز پشیمانی برای مبارزه با مؤسسه‌های مجرمانه و سازمان‌های تروریستی به کار گرفته شد. سرانجام، در اسپانیا نیز، این روش برای مقابله با اتا (ETA، گروه جدایی‌طلب باسک) کاربرد دارد.

کتاب‌شناسی

1. DOUVRELEUR, Olivier; Droit de la défense et pratiques anticoncurrentielles en droit français; LGDJ. 2000.
2. EVEN-GRANBOULAN, Geneviève; Ethique et économie; Quelle morale pour l'entreprise et le monde des affaires ? L'Harmattan, 1998.
3. FORTIS, Elisabeth; Causes d'irresponsabilité pénale. Déclaration de soupçons au TRACFIN; Revue de science criminelle 2004.
4. GAYRAUD, Jean-François; La dénonciation. Puf, 1995.
5. LARGUIER, Jean; CONTE, Philippe; Droit pénal des affaires; 11 édition, 2004.
6. LE TOURNEAU, Philippe; L'éthique des affaires et du management au XXIème siècle, Essai, Dalloz. 2000.
7. MIHMAN, Alexis; Exemption et réduction de peine pour les repentis: apports de la loi du 9 mars 2004 dite loi «Perben II»; Droit Pénal. n° 1, Janvier 2005.
8. RIEM, Fabrice; La notion de transparence dans le droit de la concurrence; L'Harmattan; 2002.
9. Sénat (www.Senat.fr); Les repentis face à la justice. Service des études juridiques; Juin 2003.